

**REPASO
DA MATERIA DE LINGUA GALEGA
(2º BAC)**

Repaso da materia de Lingua Galega e Literatura (2º BAC)

I.- ALFABETO

GRAFEMA: representación escrita dun fonema.

1.- Os nomes das letras teñen xénero masculino: *o gue, o que, o xe, o zeta...*

Os *dígrafos* representan un único son: *o che, o gue u, o elle, o ene hache, o que u, o erre dobre.*

2.- **k, w, j, y, ç** (*ka, uve dobre, iota, y grego, cedilla*) só se usan en palabras tomadas doutros idiomas: *kantiano, byroniano, wagneriano, Jefferson, Eça de Queiroz...*

Obsérvese: *quilo, quilómetro, quilovatio.* (Abreviaturas con *k*).

3.- Exemplos de uso do **h**: *Helena, Henrique, Heladio, hendecasílabo, hedra, hipocrisía, harmonía* (compostos e derivados dos anteriores)

Mais: *arpa, orfo, oso, oco, irmán, inchar, ermida, ombreiro, baía, aí.*

4.- Exemplos de uso do **v/b**:

- *baleiro, orballo, bolboreta, móbil, marabilla. pobo, goberno...* (compostos e derivados dos anteriores).

- *avó, avogado, voda, varrer, vasoira, ouvear, esvarar, pavillón, gravar, gravata, vulto, verniz, verza, covarde, esvelto, voitre...*

5.- **nh** representa unha consoante nasal velar. Debe manterse unida no final de liña.

6.- **g+a,o,u gu+i,e (gü)** Para a representar a gheada: *gh*

7.- Uso do **X**: *exame, extensión, léxico, téxtil, tórax...*

Obsérvese: *escavadora, estender (extensión), estrañar, estraño, estranxeiro, esaxeración, esaxerar, esixir, esixente. (oxíxeno)*

II.-ACENTO ORTOGRÁFICO

1.- **Agudas (oxítonas)**. Ex. : *chofer, chinés*

Acentúanse as polisílabas rematadas en **-vogal (+n,s,ns)**

Mais non levan acento gráfico:

a) *Monosílabos: leis, el, ti.*

b) As rematadas en *ditongo decrecente (+n,s)*: *papeis, colleu, amei, tomou, pediu, azuis.*

c) As rematadas noutra consoante que non sexa *-n ou -s*: *cantar, nariz, arroz.*

2.- **Graves (Paroxítonas)**. Ex. : *atmosfera, biosfera, heroe*

Levan acento gráfico cando rematan en consoante diferente de **n, s**, ou en grupos consonánticos distintos de **-ns**: *álbum, móbil, mísil, réptil, Félix, tríceps, carácter.* (Tamén se acentúan as que teñen ditongo decrecente na última sílaba: *amábeis*).

Polo tanto: *cantan, cantas, lapis, canons, colons, dolmens.*

3.- **Esdrúxulas (Proparoxítonas)**.

Todas levan acento gráfico: *mágoa, bárbaro, tépedo, xílgaro, térmite.*

4.- **i, u** en hiato.

Independentemente das regras anteriores, levan acento gráfico as vogais *i, u* tónicas cando van inmediatamente antes ou despois dunha vogal átona, para indicar que ámbalas vogais non forman ditongo: *aínda, baúl, caída, egoísmo, miúdo, raíña, raíz, ruído, saía, súa, traía, túa, xuízo...* (mais: *prohibo*)

5.- **Estranxeirismos e latinismos**: seguen as normas anteriores.

6.- Acentos **diacríticos**.

á/a ás/as bóla/bola cá/ca cás/cas chá/cha chás/chas có/co cós/cos cómpre/compre cómpren/compren dá/da dás/das dó/do é/e fóra/fora má/ma más/mas máis/mais nó/no nós/nos

ó (ao)/o ós(aos)/os óso/oso pé/pe póla/pola pór/por présa/presa sé/se só/so té/te vén/ven
vés/ves vós/vos

7.- Observacións.

- As **maiúsculas** levan acento gráfico.
- Non o levan **os adverbios acabados en -mente, os demostrativos, o numeral un, o pronome el.**
- Tampouco os **interrogativos e exclamativos**: *Como lle vai? Onde estás?*. Só se acentúan para evitar anfiboloxías: *dille que queres, dille qué queres.*
- O pronome posposto ao verbo conta como unha sílaba máis, pero mantense o acento diacrítico: *cóntallo, éme igual, dálle.*

III.-A COMA

- 1.- Separa os elementos dunha enumeración cando non os une unha conxunción.
- 2.- Úsase despois dunha subordinada, cando precede á principal.
- 3.- Úsase para separar os vocativos, aposicións...
- 4.- Úsase coas locucións adverbiais: *pois, é dicir, en fin, finalmente...*
- 5.- Úsase coas conxuncións adversativas cando introducen oracións curtas.
- 6.- Úsase nas oracións adxectivas-explicativas, etc.

Non se separan os elementos da oración con comas (suxeito-verbo...). A coma non pode iniciar unha liña.

IV.- PUNTO E COMA

- 1.- Utilízase en oracións longas cando xa se usou coma e se precisa unha pausa.
- 2.- Utilízase en oracións longas cando hai unha conxunción adversativa.

O punto e coma ten pouco uso en galego.

V.- O GUIÓN

- 1.- Úsase para partir unha palabra ao final da liña, coas segundas formas do artigo e en certas palabras compostas: *ce-/rra-/llei-/ro, ma-/cha-/da, co-/rrom-/per, al-/gu-/nha.*
- 2.- Escríbense con guión as palabras nas que o 1º elemento é **non** (*non-fumadores, non-aliñados*), asociacións ocasionais (*dicionario alemán-galego, maníaco-depresivo*), palabras complexas (*non-nordeste*) ou estranxeirismos (*streap-tease, foie-grás*).

Mais: *garda civil (gardas civís), moble bar (mobles bar), sofá cama (sofás cama), porco bravo (porcos bravos), cartafol (cartafoles), sapoconcho (sapoconchos), xordomudo, vagalume, malhumor, lusquefusque, cabodano...*

VI.- A DIÉRESE

- 1.- **güe, güi** para indicar que se pronuncia o **u**: *ungüento, antigüidade, lingüista.*
- 2.- Co **i** na 1ª e 2ª persoas do plural do imperfecto de indicativo/copretérito dos verbos acabados en -aer, -oer, -oir, -uir: *caíamos, doíades, moíamos, saíades, constituíamos, destituíades.*

VII. USO DAS MAIÚSCULAS

- 1.- Comezo de escrito, despois de punto.
- 2.- Nomes propios e alcumes.
- 3.- Formas abreviadas de tratamento: *Dra., Vde.*
- 4.- Na 1ª palabra do título dunha obra: *Follas novas* (xornais e revistas en todas: *A Nosa Terra*).
- 5.- Nos substantivos e adxectivos dos nomes de institucións e empresas: *Xunta de Galicia, Adegas Cooperativas.*
- 6.- As siglas escríbense con maiúsculas: *ONU, TVG.*

VIII.- OS SIGNOS DE INTERROGACIÓN E ADMIRACIÓN

Colócanse só ao final do enunciado (? !). Ao inicio só excepcionalmente.

IX.- SUBSTANTIVO (e adxectivo)

Forma: *lexema* (significado básico) + *morfemas* (xénero e número). Significado: *común/propio* e *concreto/abstracto*.

1.- XÉNERO

1.1.- Substantivos nos que o cambio de xénero non se refire ao sexo:

1.1.1.- Tamaño: *pipo, rato, barco, vasoiro*.

1.1.2.- Feminino colectivo: *madeiro, gran, ovo*.

1.1.3.- Semanticamente diferentes: *porto, corte, cura*

1.2.- Xénero mal usado por influencia do castelán:

1.2.1.- Masculinos: *berce, cal, cárcere, costume, couce, cume, cuspe, dote, fel, labor, leite, lume, mel, nariz, riso, sal, sangue, sinal, sorriso, ubre, legume, nomes de letra*.

1.2.2.- Femininos:

- *cor, dor, orde, orixe, ponte, testemuña, suor, marxe*.

- Palabras acabadas en **-axe**, menos *paxe, traxe, garaxe, personaxe*.

- Palabras acabadas en **-se** (=sis), **-ite** (=itis): *análise, farinxite, peritonite*.

- As que comezan por **á tónico** non mudan de artigo: *a arte*

OBSERVACIÓN: as **árbores froiteiras** teñen o mesmo xénero que a froita, agás *castiñeiro* e *figueira*.

1.3.- Formación do feminino.

O feminino fórmase comunmente co morfema **-a**, que se une directamente ao masculino (*deus, rapaz, avó, só, cru, chinés, burgués*) ou substitúe a vogal final da forma masculina (*sobriño, presidente*). Mais:

1.3.1. Nomes rematados en -n:

1.3.1.1.- **-án/-á**: *aldeán, artesán, chan, cidadán, cristián, curmán, irmán, pagán, san, alemán, catalán, afgán*

1.3.1.2.- **-án/-ana**: despectivos: *folgazán, charlatán ...*

1.3.1.3.- **-ón/-oa**: *ladrón (ladra), león, patrón, campión*. Nos aumentativos e despectivos **-ona**: *cabezón, abusón, faltón*.

1.3.1.4.- **-in/-ina**: *bailarín (ruín é invariable)*

1.3.2. **Sufixos especiais**: *barón, duque, abade, poeta, rapaz, galo, actor, emperador, rei, heroe, xudeu, sacerdote, tsar*.

1.3.3. **Palabras diferentes (heterónimos)**: *mao, bo, cabalo, xenro, castrón, can, home, macho, frade, padriño, pai, marido, padrasto, compadre, príncipe*.

1.3.4. Non hai formas para o feminino:

Úsase o artigo: *intérprete, estudante*. Úsase macho/femia para animais: *sapo, pardal, paspallás*.

2.- O PLURAL.

2.1.- As palabras rematadas en **vogal, ditongo**: engaden **s**: *lei, i, u, bambú, custo, boci*.

2.2.- As palabras rematadas en **-r** e **-z**: engaden **es**: *mar, vez, luz*.

2.3.- As palabras rematadas en **-s** e **-x** (ks):

2.3.1.- As agudas: **+es**: *deus, compás...* Mais: *luns, fax, lux, unisex* son invariables.

2.3.2.- As graves e esdrúxulas son invariables: *choromicas, lapis, martes, oasis, télex, tórax*.

2.4.- As palabras rematadas en **-n**: engaden **s**: *can*

2.5.- As palabras rematadas en **-l**:

-**Monosílabos**: **+es**: *pel, fel, mel, mil, cal, tal, val, xel, ril, sol...*

-**Polisílabos agudos**: **l** por **is**: *mandil, fusil, cadril, bemol, anel, aval, control...* Mais: *eles, aqueles*.

-Polisílabos graves: **+es**: *fácil, símil, áxil, túnel, consul...* Mais **-bel**: *-beis (amábeis)*

2.6.- Os estranxeirismos e cultismos. A maioría engaden **s**: *club, coñac, tic, lord, test*. Algúns engaden **-es**: *húsar, dólar*.

2.7.- Só se usan en plural: *andas, nupcias, exequias, tesoiras*.

2.8.- Teñen distinto significado en singular e plural: *miolo, aire, lente, auga*.

2.9.- Palabras compostas (Vid. o uso do guión): *vacaloura, sapoconcho, vagalume, ollomol/es, cartafol/es...*

X.- COMPARATIVO E SUPERLATIVO (adxectivos)

1.- Grao **positivo**: o significado non está modificado.

2.- Grao **comparativo**:

2.1.- De igualdade: *tan.. coma/como / igual... ca/que/do que*

2.2.- De superioridade: *máis... ca/que/do que*

2.3.- De inferioridade: *menos... ca/que/do que*

bo/mellor, mau-malo/peor, grande/maior-meirande, pequeno/menor

ca e coma son obrigatorios ante un 2º termo da comparación *pronome persoal*. **Ca** non contrae co artigo *ca o* (ou pode contraer *có*)

como e do que son obrigatorios ante un 2º termo da comparación *verbo*.

3.- Grao **superlativo**:

3.1.- Relativo: *o/a máis-menos... de-entre...*

3.2.- Absoluto: **-ísimo**: *altísimo, grandísimo*. Mais: *antiquísimo, fidelísimo, nobilísimo, amabilísimo, celeberrimo, misérrimo, paupérrimo, pulquérrimo*.

-Tamén: *máximo, mínimo, óptimo, pésimo, supremo, ínfimo*.

-*Moi, bastante, ben, abondo... + adxectivo*.

-Os prefixos derivativos *hiper, ultra, re, súper...*

-A repetición do adxectivo. Frases feitas.

XI.-ARTIGO

Artigo (determinado) : **o, a, os, as** (El Rei, El Señor)

As segundas formas **lo, la, los, las** úsanse con **por** e **u**: *polo, u-lo libro?*

Todos os ou *tódolos, ambas as* ou *ámbalas*.

Un, unha, uns, unhas: artigo indeterminado?

Contraccións:

Por e **tras** contraen co artigo: *polo, tralo, pola, trala...*

	o	a	os	as	un	unha	uns	unhas
a	ao/ó	á	aos/ós	ás	-	-	-	-
con	co	coa	cos	coas	cun	cunha	cuns	cunhas
de	do	da	dos	das	dun	dunha	duns	dunhas
en	no	na	nos	nas	nun	nunha	nuns	nunhas

Exemplos: *veño da Coruña, vou ao Carballiño, saímos antes de os galos cantaren, quere-me máis a min ca a ti, caeulle máis auga á nosa ca á delas*.

XII.- O PRONOME PERSOAL

1.- Formas Tónicas:

	Singular	Plural
1ª persoa	Eu	nós / nosoutros, -as
2ª persoa	Ti	vós / vosoutros, -as
3ª persoa	el, ela	eles, elas

En réxime de preposición: 1ª min, Reflexivo: si

Prep. con: **comigo, contigo, connosco, convosco, consigo**

Cortesía: **vostede, vostedes** (esixen o verbo en 3ª persoa)

	El	Ela	Eles	elas
De	Del	Dela	Deles	Delas
en	Nel	Nela	Neles	nelas

2.- Formas Átonas:

	Singular	Plural
1ª persoa	Me	nos
2ª persoa	te (compl. directo) che (compl. indirecto e solidar.)	vos
3ª persoa	o, a/lo, la/no, na (compl. directo) lle (compl.indirecto e solidar.)	os, as/los, las/nos,nas (com. dir.) lles (compl. indirecto e solidar.)

-Reflexivo **3ª persoa** : **se** Cortesía: **3ª persoa**

-O **-s** final da 1ª de plural dos verbos pérdese ante o pron. persoal **nos**: *perdémonos, esquecérmonos.*

-Solidariedade: **che**: atuando a 1. **vos**: atuando a varios. **lle**: de vostede a 1. **lles**: de vostede a varios.

3.- Contraccións:

	O	A	OS	AS
ME	mo	ma	mos	mas
CHE	cho	cha	chos	chas
LLE	llo	lla	llos	llas
NOS	nolo	nola	nolos	nolas
VOS	volos	vola	volos	volas
LLES	llelo	llela	llelos	llelas

4.- Valores de SE (me,te,se,nos,vos,se). Resume.

- Reflexivo: é complemento directo. A acción que realiza o suxeito recae sobre el mesmo. *O can lámbese.* Pode ser nalgún caso complemento indirecto: *preguntouse a razón diso.*
- Recíproco: con suxeito múltiple. A acción que realiza cada un recae sobre os demais. *Antón e Helena quérense. Irea e Sara mándanse SMS.*
- Compoñente verbal: en verbos que esixen o pronome, forma parte do verbo. *Raquel queixouse da cabeza.*
- Na pasiva reflexa, impersonal. *Aínda non se recolleu o millo.*

5.- Colocación do pronome átono na frase:

1.- En oracións subordinadas: antes do verbo

2.- Non subordinadas: despois do verbo. EXCEPTO (vai antes):

2.1.- Oracións desiderativas e enfáticas. Para salientar a palabra que precede ao verbo.

2.2.- Oracións introducidas por partícula interrogativa/exclamativa.

2.3.- Se ao verbo precede un **negativo**

2.4.- Se ao verbo precede **alguén, todos, calquera...**

2.5.- Se ao verbo precede **case, ata, disque, eis, mesmo, seica, velaí, aínda, axiña, sempre, só, tamén, ben, cedo, tarde, mal, moito, talvez, quizais...**

3.- Cos infinitivos: se o infinitivo é suxeito, predicado nominal ou aposto, o pronome vai despois. No resto dos casos pode ir antes ou despois, mesmo se pode intercalar entre o inf. e unha preposición/conxunción que o rexe.

4.- Cos xerundios: se é núcleo verbal, o pronome vai despois; no resto dos casos antes ou despois.

6.- **Orde de colocación dos pronomes:** Primeiro vai **se**, logo o pron. de **solidariedade**, logo o **complemento indirecto** e finalmente o **complemento directo**.

XIII.- POSESIVO

<i>masculino</i>	<i>feminino</i>	<i>masculino</i>	<i>feminino</i>
meu	miña	meus	miñas
teu	túa	teus	túas
seu	súa	seus	súas
noso	nosa	nosos	nosas
voso	vosa	vosos	vosas
seu	súa	seus	súas
<i>singular</i>	<i>singular</i>	<i>plural</i>	<i>plural</i>

Existe un posesivo de respecto **mi** que acompaña a *madre, padre, tío, señor, amo...*

Observacións:

1.- É obrigatorio o uso de artigo ante adxectivo posesivo (excepto nos vocativos). Cos nomes de parentesco é optativo.

2.- Os de 3ª persoa acompañados de numerais poden indicar cantidade aproximada ou ponderación; *xa ten os seus 20 anos / valerá as súas boas pesetas.*

3.- **De meu, de noso, de teu, de voso, de seu:** propiedade exclusiva ou por si: *teño casa de meu/ a casa caeu de seu.*

4.- **Os meus, os teus....:** a familia

5.- **Das miñas, das túas...:** falcatruadas, trasnadas, tarefas: *xa anda a facer das súas / xa che pasei as miñas.*

6.- **Cadanseu, súa, seus, súas:** sentido distributivo, algo para cada un.

7.- Posesivo= de+pron. persoal: *diante miña, túa, súa...*

8.- O posesivo pode indicar algo habitual: *xa volveron ao seu*

XIV.- DEMOSTRATIVO

MASCULINO	este	Ese	aquel	estes	eses	aqueles
FEMININO	esta	Esa	aquela	Estas	esas	aquelas
	isto	Iso	Aquilo			

1.- **Estoutro, a, os, as, esoutro, a, os, as, aqueloutro, a, os, as:** úsanse en correlación cun simple sinalando o 2º elemento dunha serie de 2.

2.- O demostrativo contrae coas preposicións **de, en**: *deste, naquel, niso, daqueloutra, nestoutro...*

3.- **Aquel** (substantivo): *motivo, aspecto, aparencia.*

2.- **Aquela** (substantivo): *coidado, agarimo, interese, desgraza.*

3.- **Daquela** (adverbio): *naquel tempo, entón.*

4.- **Nisto, con estas, nestas**: *de repente, nese momento*

XV.- VERBO

1.- Uso do infinitivo persoal/conxugado/flexionado.

Unha das características do galego-portugués é a de posuír un infinitivo flexionado que é portador dun morfema de persoa.

1.1.- Debe usarse:

1.1.1.- Sempre que o infinitivo vaia introducido por unha preposición (e non forma parte de perífrase verbal).

1.1.2.- Cando o infinitivo ten un suxeito propio, diferente do do verbo principal.

1.2.- Non pode usarse:

1.2.1.- Cando ten o mesmo suxeito que o verbo antecedente do que depende ou nas perífrases verbais.

1.2.2.- Cando non ten un suxeito determinado nin posibilidades de repoñelo.

1.2.3.- Cando un complemento átono do outro verbo fai de suxeito do infinitivo: *gústanos gañar.*

2.- Valor dos tempos e modos.

2.1.- **O MODO**: Expresa a actitude do falante con relación á acción verbal.

- **Indicativo**: feito real, obxectivo.

- **Subxuntivo**: feito como posible, como desexo ou mandado atenuado; tamén dúbida, emoción, temor, etc.

- **Imperativo**: feito como mandado atenuado ou orde.

2.2.- **O TEMPO**: o tempo é expresado tamén polos adverbios...

2.2.1.- **Presente de Indicativo**. Coincidencia co momento actual.

- *Presente habitual*: acción frecuente.

- *Presente histórico ou narrativo*: sucesos do pasado.

- *Presente intemporal*: verdades permanentes.

- *Presente prospectivo*: certeza no futuro.

- *Presente imperativo*: mandado atenuado.

2.2.2.- **Copretérito (pret. imperfecto) de indicativo**. Coincidencia cun momento do pasado (un adverbio ou outro verbo).

- *Copretérito narrativo*: nos contos, historias...

- *Copretérito. de cortesía*.

- *Copretérito con valor de futuro (desde o pasado)*.

2.2.3.- **Pretérito (p. perfecto)**. Un feito pasado máis ou menos afastado (non precisa referente).

- *Valor imperativo*.

- *Pretérito de futuro*: acción futura que se realizará axiña.

2.2.4.- **Antepretérito (pretérito pluscuamperfecto)**. Un feito pasado con relación a outro tamén pasado -non con respecto ao momento actual-.

2.2.5.- **Futuro de Indicativo**. Feito que aínda non sucedeu no momento actual.

- *Incerteza, posibilidade*.

- *Obrigatoriedade*.

- *Cortesía*.

2.2.6.- **Pospretérito (Condición / futuro hipotético)**. Feito futuro con relación a un tempo pasado.

- *Incerteza na pasado.*

- *Cortesía.*

2.2.7.- **Presente de Subxuntivo.** Coincidencia co momento actual ou co futuro.

2.2.8.- **Pretérito (imperfecto) de subxuntivo.** Tempo pasado, presente (feito irreal) ou futuro (referente ao pasado)

N.B. As formas **-ra** son antepretérito e as formas **-se**, pretérito de subxuntivo (mais **-ra** tamén pode ser subxuntivo)

2.2.9.- **Futuro de subxuntivo** -pouco usado-. Unha acción futura que é posible que se realice.

2.3.- **AS FORMAS NOMINAIS.** Non expresan tempo nin modo.

2.3.1.- **O Infinitivo** (=substantivo). Expresa a acción verbal en potencia, sen ter en conta se se está a realizar ou non.

2.3.2.- **O xerundio** (=adverbio). Modifica adverbialmente o verbo principal expresando unha circunstancia a el referida. A acción está vista na súa realización.

Precedido de **en**: acción sucedida inmediatamente antes que a do verbo principal.

2.3.3.- **O participio** (=adxectivo). Pode funcionar como un adxectivo perdendo case o seu sentido verbal ou como núcleo (case sempre seguido dun substantivo suxeito).

3. Morfoloxía verbal

3.1. Vogal Temática (VT)

CONJUGACIÓN	MORFEMA	ALOMORFOS
CI	a	e (P1 PtoInd) o (P3 PtoInd) ∅ (PteSubx, P1 PteInd)
CII	e	i (Cpto; P1, P2 PtoInd) ∅ (PteSubx; P1 PteInd)
CIII	i	e (P2, P3, P6 PteInd; P2 Imp) ∅ (PteSubx, P1 PteInd)

3.2. Sufixo Modo-Temporal (SMT)

TEMPO	MODO INDICATIVO	MODO SUBXUNTIVO
PRESENTE (Pte)	∅	e (CI) a (CII-III)
COPRETÉRITO (CoPto)	ba (CI) a (CII-III)	
PRETÉRITO (Pto)	∅	se
ANTEPRETÉRITO (APto)	ra	
FUTURO (Fut)	re (P1, P4, P5) ra (P2, P3, P6)	r (P1, P3, P4, P5) re (P2, P6)
POSPRETÉRITO (PPto)	ría/ria	

IMPERATIVO (Imp)	∅
------------------	---

INFINITIVO CONXUGADO (Inf Conx)	r (P1, P3, P4, P5) re (P2, P6)
INFINITIVO (Inf)	r
XERUNDIO (Xer)	ndo
PARTICIPIO (Ppio)	do

3.3. Sufixo Número-Persoal (SNP)

PERSOA	MORFEMA	ALOMORFOS
P1	∅	i (FutInd; PtoInd CI) o (PteInd) n (PtoInd CII-CIII)
P2	s	ches (PtoInd) ∅ (Imp)
P3	∅	u (PtoInd)
P4	mos	
P5	des	stes (PtoInd) de (Imp)
P6	n	ron (PtoInd)

1.- Verbos con alternancia vocálica no radical.

a) **e/i**: *advertir, divertir, referir, repetir, espir, dixerir, suxerir, medir, pedir...*

mido, mides, mide, medimos, medidas, miden // mida, midas, mida, midamos, midades, midan // mide, medide

b) **e/i**: *ferir, seguir, sentir, servir, mentir* e derivados: *perseguir, consentir, desmentir*, etc.

c) **u/o**: *acudir, bulir* (derivs.), *cubrir* (comp.), *cumprir* (= precisar), *cuspir, durmir, engulir, fundir* (=render) *fuxir, lucir* (derivs.), *muxir, ruxir, sacudir, subir, sufrir, sumir* (derivs.), *xunguir, tusir, ulir, xurdir*

2.- Son regulares: **os acabados en -cer** (menos *facer*), **-cir** (menos *dicir*):

nazo, parezo, aparezo, renazo, conduzo, reduzo, produzo...

naces, pareces, apareces, renaces, conduces, produces...

naza, pareza, apareza, renaza, conduza, produza...

naçín, parecín, reducín, producín, conducín...

reduciras, conduciras, produciras...

3.- Algúns verbos con **futuro de indicativo** e **condicional** regular son:

caber, haber, poder, poñer/pór, querer, saber, saír, ter, valer, vir

caberei, haberás, poderá, poñeremos/poremos, queredes, saberán, terei, valerás, viría, caberíamos, haberiades, poderían, poñería/poría, querería, saberíamos, sairiades, terían, valerei, virías...

4.- **ler, crer, rir (reler, sorrir...)**: só irregular a 1ª do pres. de indicativo:

leo, les, le, lemos, ledes, len // lía, lerei, lería, lin, lera...

creo, cres, cre, cremos, credes, cren // cría, crerei, crin, crera... río, ris, ri, rimos, rides, rin // ría, rirei, rin, riría, rira...

5.- Os verbos que teñen o *radical do pretérito perfecto irregular* tamén o teñen no futuro de subxuntivo. p.ex.: *facer, poñer, dar, vir, ver, estar*:

fixer, puxer, der, viñer, vir, estiver...

6.- Son da **segunda conxugación**, entre outros moitos, os seguintes verbos:

bater (combater, debater, rebater...), correr (concorrer, escorrer, ocorrer, percorrer, transcorrer..) derreter, fender, ferver, render, rexe, romper (corromper, interromper, prorromper...), verter (converter, perverter...), xemer **Mais**: advertir, divertir, tusir...

7.- Formas irregulares de **valer**: vallo, valla, vallas, valla, vallamos, vallades, vallan. O resto é regular.

PERÍFRASES VERBAIS / COMPLEXOS VERBAIS / FORMAS PERIFRÁSTICAS

Verbo auxiliar	+ (partícula) +	Verbo auxiliado
en forma persoal		en forma impersoal: infinitivo/xerundio/participio
perdeu o significado propio		conserva o significado propio
achega: persoa, tempo, aspecto...		achega o significado léxico

PRINCIPAIS PERÍFRASES

1.- **Temporais**: futuridade, inmediatez.

***IR + INFINITIVO**: movemento, futuro. *Vai chover hoxe. Vou ir de vacacións este Nadal*

***HABER (DE) + INFINITIVO**: futuro. *Han de chegar.*

***ESTAR A/PARA + INFINITIVO**: futuro inmediato. *Olla, está para chover.*

***ANDAR PARA + INFINITIVO**: futuro inmediato. *María anda para ter un neno.*

2.- **Modais**: obriga ou hipótese/probabilidade.

***HABER (DE) + INFINITIVO**: hipótese. *Ha (de) andar por oitenta pesos.*

En pretérito : acción a piques de se realizar(ou imperfectiva). *Tropezou e houbo caer.*

***HABER QUE + INFINITIVO**: obriga. *Hai que ser educados e saber comportarse.*

***TER QUE/DE + INFINITIVO**: obriga. *Síntoo, mais teñen que marchar axiña.*

***DEBER (DE) + INFINITIVO**: obriga ou hipótese. *Para aprobaren deben tirar un 5. Aquí debe vivir un gaitero.*

***PODER + INFINITIVO**: hipótese. *Podo facer un exame sorpresa en calquera momento.*

3.- **Aspectuais** (os tempos non expresan o aspecto):

a) **Imperfectivas**: acción na súa duración, desenvolvéndose.

***ESTAR + XERUNDIO (=A+INF)**. *Está a chover. Estaba cantando.*

***ANDAR + XERUNDIO (=A+INF)**: movemento continuado, prolongado. *Anda a preparar oposicións.*

***LEVAR + XERUNDIO (=A+INF)**: incide sobre o inicio. *Leva chovendo un mes.*

***SEGUIR + XERUNDIO (=A+INF)**: continúa un proceso anterior. *O Teucro segue a xogar ben.*

***IR + XERUNDIO**: progresivo. *A cousa vai indo a mellor.*

***VIR + XERUNDIO**: segue o anterior. *E ti de quen vés sendo?*

b) **Perfectivas**: acción acabada, proceso concluído.

***ACABAR DE + INFINITIVO**. *Cando acabedes de charlar, poñédevos a estudar.*

***VIR DE + INFINITIVO**: Fin dun movemento. *Veñen de cantar en París.*

***DEIXAR DE + INFINITIVO**. *Cando deixe de chover, sairemos dar unha volta.*

***DAR + PARTICIPIO** en interrogativas e negativas: non se consegue rematar o proceso iniciado. *Eu non dou chapado todo ese librote. Deches sabido onde vive?*

***LEVAR + PARTICIPIO**: matiz reiterativo. *Eu lévovos sufrido moito nesta vida, meus fillos.*

***TER + PARTICIPIO**: matiz reiterativo: non substitúe perfectamente o pretérito perfecto castelán. *Xa che teño dito que non quero probar o tabaco.*

Tamén se poden considerar terminativas (fin dun proceso):

***CHEGAR A + INFINITIVO**. *Nunca chegou a se saber quen foran os asasinados.*

***ACABAR POR + INFINITIVO**. *Os criminais acabaron por se entregar.*

***VIR A + INFINITIVO.** *E así foi como veu a saberse quen fora o autor da trasnada.*

c) **Reiterativas:** acción que se repite.

***VOLVER (A) + INFINITIVO.** *Se volves (a) tusir, estragarás o concerto.*

***TORNAR (A) + INFINITIVO.** *Foi recompensado por tornar (a) facer saídas difíciles.*

d) **Incoativas:** proceso no seu inicio.

***BOTARSE A + INFINITIVO.** *Cando se botou a chover, fuximos a fume de carozo.*

***POÑERSE/PÓRSE A + INF.** *Púxose a cantar unha pandeirada no medio do paraninfo.*

***ROMPER A + INFINITIVO.** *Ponlle un dente de allo cando rompa a ferver.*

***DAR EN + INFINITIVO.** *Era marabilloso, ata que deu en pincharse.*

***EMPEZAR A + INFINITIVO.** *Tápalle a boca, xa empeza a berrar.*

***COMEZAR A + INFINITIVO.** *Xa comezo a aborrecerme con tanta perífrase.*

4) **Pasivas:**

***SER + PARTICIPIO.** *Por fin, xa foron explicadas as máis importantes, que non todas.*

XVI.-CUANTIFICADORES E IDENTIFICADORES

1.- Cuantificadores.

Algún (algunha, algúns, algunhas), alguén, algo, ningún (ningunha, ningún, ningunhas), ninguén, nada, un (unha, uns, unhas) varios/as, pouco (...), bastante/s, abondo (...), moito (...), ben, demasiado (...), máis, menos, tanto (...), todo (...), cada, ambos/as, entrambos/as.

2.- Identificadores.

Outro (...), calquera, quenquera, tal/es, mesmo (...), propio (...), certo (...) determinado (...).

Algún e outro contraen coas preposicións de, en. Algo e alguén non contraen.

XVII.- RELATIVO, INTERROGATIVO E EXCLAMATIVO

que, quen (invariables)

cal, cales

canto, a, os, as

cuxo, a, os, as

Ser quen a/de: ser capaz de.

XVIII.- NUMERAL

1.- Cardinais.

Cero, un/unha, dous/dúas, tres, catro, cinco, seis, sete, oito, nove, dez, once, doce, trece, catorce, quince, dezaseis, dezasete, dezaioito, dezanove, vinte, vinte e un/vinte e unha, vinte e dous/vinte e dúas, trinta, trinta e un, trinta e unha, corenta, cincuenta, sesenta, setenta, oitenta, noventa, cen, cento un, cento unha, douscentos/duascentas, trescentos/as, catrocentos/as, cincocentos/as ou quiñentos/as, seiscentos/as, setecentos/as, oitocentos/as, novecentos/as, mil.

Cento, millón, billón, trillón, ducia, decena, centena, funcionan como substantivos.

2.- Ordinais.

Primeiro, segundo, terceiro, cuarto, quinto, sexto, sétimo, oitavo, noveno, décimo, undécimo ou décimo primeiro, duodécimo ou décimo segundo, décimo terceiro, vixésimo, trixésimo, cuadraxésimo, quincuaxésimo, sesaxésimo, septuaxésimo, octoxésimo, nonaxésimo, centésimo, milésimo, millonésimo.

3.- Multiplicativos.

Dobre (duplo/a), triplo/a, cuádruplo/a (cuádruplo/a), quíntuplo/a, séxtuplo/a.

4.- Partitivos.

Medio/a, terzo/a, cuarto/a, quinto/a, sexto/a, sétimo/a, oitavo/a, noveno/a, décimo/a, onceavo/a, doceavo/a, centésimo/a, milésimo/a, millonésimo/a.

Metade é un substantivo.

XIX.- ADVERBIO

É unha palabra invariable que modifica o verbo (chegou *tarde*), o adxectivo (está *ben* cocido), un adverbio (viña *moi* lonxe) ou unha oración.

1.- Adverbios situacionais de **lugar**. **onde? ulo,a,os,as?**

aquí aí alí :repouso, estado

acó aló :movemento

acá alá :repouso e movemento

acolá: usado moito como 2º termo dunha oposición

dentro / fóra arredor // cerca-preto / lonxe

arriba-enriba-derriba-encima / abaixo-embraixo-debaixo

adiante-diante-/ atrás-detrás en fronte //velaí, velaquí

algures ningures xalundes

Algunhas locucións adverbiais: **a carón, ao pé, á beira, a rente(s), á dereita, á esquerda, a desmán, a contramán...**

2.- Adverbios situacionais de **tempo**. **Cando?**

antano, hogano sempre, decote asemade

antonte/trasantonte (antes de antonte), onte, hoxe, mañá, pasadomañá

antes, noutrora, agora-arestora, despois, outrora

aínda, xa mentres nunca, xamais (endexamais) xacando

antes, entón, logo, daquela, axiña cedo/tarde

arreo, pronto, seguido, sempre

Algunhas locucións adverbiais: **de contado, de camiño, a deshora, ás veces, aos poucos, a cotío, a miúdo, á tardiña, de cando en vez, hoxe en día.**

3.- Adverbios nocionais de **modo**. **Como?**

-Adxectivos: **alto, baixo, doado, só...**

-Adxectivos co sufixo *-mente*: **comodamente, facilmente, soamente.**

-así, ben, mellor, como, gratis, mal, peor, engorde, paseniño, case, adrede...

Algunhas locucións adverbiais: **á/de presa, de vagar, a modo, a escape, ás carreiras, a eito, a feito, ao chou, ás toas, a treu, de balde, de socato,a mantenta, a tergo...**

4.- Adverbios nocionais de **cantidade e precisión**. **Canto?**

abondo, algo, bastante, ben, canto, case, dabondo, demasiado, máis, menos, moito/moi, nada, pouco, só, tanto, xusto.

Algunhas locucións: **a mares, ás mancheas, a encher, a esgalla...**

5.- **Negación-afirmación-dúbida.**

Compórtanse sintacticamente de xeito diferente ao adverbio. Son as tres formas de presentar unha oración canto ao xuízo nela emitido: *negativo* (termo marcado), *positivo* ou *incerto*.

5.1.- **Negación**

5.1.1. **Total**: colócase **non** entre suxeito e verbo: *ti non vas*

-non si? = non? non é? tampouco ca! (categórico)

-Expletivo (non nega): *mira, se non é parvo...*

-nin.. nin..: coordinación negativa

5.1.2.- **Parcial**: un suxeito ou complemento negativo, non toda a oración.

nada, ninguén, ningún, nunca, xamais.

5.2.- **Afirmación**. Se non hai marca negativa, calquera enunciado é de por si afirmativo (termo non marcado).

Nas respostas ha de repetirse o verbo: *chegaches cedo? - Cheguei.*

Reforzos da afirmación: **si, si que, abofé, de seguro, claro, así é, así mesmo, con certeza, de certo, tamén, efectivamente, certamente, xaora...**

5.3.- **Dúbida**. Vale para a afirmación e para a negación.

acaso, quizá-quizais-quizabes, ao mellor, talvez, se cadra, se callar, seica, disque, igual

XX.-PREPOSICIÓN

É a clase de palabras invariables que serve para relacionar dous elementos da oración, sinalando a dependencia que hai entre eles. O sintagma que encabezan é a *frase preposicional*.

Clasificación formal:

1.- **Propias**.- Sempre funcionan como preposición: *a, ante...*

2.- **Impropias**.- Formalmente pertencen a outra categoría gramatical, mais poden funcionar como preposicións: *fóra, segundo, onde...*

3.- **Locucións prepositivas**.- conxunto de palabras que funcionan como unha preposición (a última sempre é unha preposición): *en vez de...*

a, ante/perante, ata/deica, baixo/so, cara, con contra, de, desde/dende/des, en, entre, para, por, sen, sobre, tras

Outras: **agás/bardante/menos/salvo, canda, cas, malia, segundo**

a carón de, ao pé de, a rente(s) de, a poder de, de par de, co gallo de, a/en prol de, por mor de, verbo de, alén de, encol de, en troques de, cabo de, en fronte de, no canto de ...

XXI.- CONXUNCIÓN

1.- Copulativas.

e, mais, nin, a mais, e mais

2.- **Distributivas e disxuntivas**.

ou, ben...ben, cal...cal, nin...nin, ora...ora, quer...quer, xa...xa.

3.- Adversativas.

mais, pero, senón, agás que, non obstante, porén...

4.- Concesivas.

aínda que, a pesar de que, así, mesmo que, nin que, pese a que, por máis que, por moito que.

5.- Condicionais.

se, con que, con tal que, caso de que...

6.- Causais.

porque, que, dado que, pois, pois que, por causa de que, por mor de que, **posto que, xa que...**

7.- Consecutivas.

conque, daquela, de aí que, de forma que, **de maneira que, de xeito que**, entón, logo, polo tanto, xa que logo...

8.- Finais.

a fin de que, para que, que, en favor de que...

9.- Locativas (lugar).

onde, onde queira que

10.- Temporais.

cando, antes de que, asemade, ata que, axiña que, cada vez que, desde que, **despois de que**, inda ben que, logo que, mal, **mentres**, mentres tanto, namentres, non ben, sempre que...

11.- Modais.

como, como se, como queira que, conforme, consonte, segundo, sen que, tal e como...

12.- Comparativas.

ca, que, coma, como

13.- Completivas (substantivas).

que, se

XXII.- ANÁLISE SINTÁCTICA

A **frase** (sintagma): núcleo e adxacentes (determinante, modificador)

-**fn frase nominal**: núcleo un substantivo ou pronome

[-**fv frase verbal**: núcleo un verbo]

-**fadx frase adxectiva**: núcleo un adxectivo

-**fadv frase adverbial**: núcleo un adverbio

-**fprep frase preposicional**: o 1º elemento é o relator –enlace- (preposición) seguido do termo (outra frase)

Consellos para analizar os elementos dunha cláusula/proposición/oración: suxeito, núcleo do predicado, complemento directo, suplemento, complemento indirecto, complemento circunstancial, complemento predicativo, axente da pasiva, pronome de solidariedade, pronome de interese.

1.- Procuramos o **suxeito**, (quen? realiza a acción verbal) que ha de **concordar co verbo**. En moitos casos estará oculto (elidido) e hai verbos impersonais. *O sol sae por alí. Chove moito*

2.- Procuramos o **verbo (núcleo do predicado)**

2.1.- Se é un verbo copulativo (ser, estar, parecer, semellar), procuramos o **atributo**: *Helena está cansa*

2.2.- O verbo é predicativo (resto dos verbos)

2.2.1.- Se o verbo é transitivo ha de levar **complemento directo** (que?). Se temos dúbidas de cal é o complemento directo podemos volver a frase a pasiva e o complemento directo resultará suxeito. Exemplo: *onte vinte na rúa = onte ti fuches visto por min na rúa*. En moitos casos o complemento directo é un pronome persoal.

2.2.2.- Se observamos que o verbo pide (nese significado) un sintagma preposicional teremos un **suplemento**: *o can bebía no leite*

2.2.3.- Procuramos o **complemento indirecto** (a quen? para quen?) nos verbos intransitivos (non é obrigatorio) e tamén o podemos atopar nos transitivos acompañando o complemento directo. En moitas oracións atoparemos un complemento indirecto **duplicado**, un pronome átono e outro sintagma: *deilles o mando aos meus pais*.

2.2.4.- O verbo é predicativo mais encontramos un adxectivo ou similar nunha función semellante ao atributo dos verbos copulativos..., estamos diante dun **complemento predicativo** (que podemos confundir cun complemento circunstancial de modo): *María quedou parada alí*.

2.3.- Procuramos o **complemento circunstancial** (cando? onde? como? canto?; adverbios, sintagmas preposicionais...): **tempo, lugar, modo, cantidade...**

2.4.- Se nos quedan pronomes persoais átonos que non son complemento directo nin indirecto, poderán ser de **solidariedade** ou **interese** (propios da lingua falada). *O pícaro non che me come nada estes días*

2.5.- Se a oración está en pasiva (ser+participio), podemos encontrar o **axente de pasiva** (encabezado pola preposición por): *Antón foi educado polos avós*

XXIII.- ANÁLISE DAS CLÁUSULAS/ORACIÓNS/PROPOSICIÓNS

0.- Modalidades: aseverativas, interrogativas, imperativas, desiderativas, exclamativas.

1.- **Xustapostas**: non hai nexo (pausa, coma)

2.- **Coordinadas**

- **copulativas** (e, mais, nin)
- **adversativas** (mais, pero, porén...)

- **disxuntivas** (ou, ben...)
- **distributivas** (ben... ben, xa... xa, ...)
- **explicativas** (é dicir, ou sexa...)

3.- Subordinadas

- **substantivas** (función de CD, CI, SUX, SUP, PRED, AT) (que, se)
- **adxectivas** (nexo relativo: que, cal...)
- **adverbiais:**
 - 1.- **Función de CC:**
 - **tempo** (cando, antes de que, asemade, despois de que, mentres...)
 - **lugar** (onde)
 - **modo** (como, segundo, consonte...)
 - **cantidade** (canto)

4.- Oracións bipolares:

- **comparativa** (ca, que, coma, como)
- **causal** (porque, dado que, posto que, xa que ...)
- **condicional** (se, con tal que ...)
- **consecutiva** (conque, de maneira que, de xeito que...)
- **concesiva** (aínda que, a pesar de que ...)
- **final** (para que, a fin de que ...)

XXIV .-LÉXICO-SEMÁNTICA: A formación de palabras.

1.- **Derivación:** (*morfema*)+*lexema*+(*morfema*). É o procedemento máis común para formar palabras sobre unha primitiva.

1.1.- **Derivación prefixal.** A maioría dos prefixos son de orixe grega e latina:

- Prefixos **gregos:** *a/an-*, *arqui-*, *ex-*, *hiper-*, *peri-*...
- Prefixos **latinos:** *bis-*, *re-*, *extra-*, *vice-* ...
- Moitos radicais grecolatinos funcionan como prefixos na lingua: *electro-*, *aero-*, *euro-*, *foto-*, *macro-* *neo-*, *tele-*, *radio-*, *video-*...

1.1.1.- Prefixos **apreciativos** (valor intensificador):

arqui-, *extra-* *hiper-*, *pre-*, *re-*, *sobre-* *super-*...

1.1.2.- Prefixos **nocionais** (modifican o contido do lexema):

negación: *a-*, *anti-*, *contra-*, *des/dis-*, *in-*...

lugar: *entre-/intra-*, *meta-*, *retro-*, *sobre/super-*, *sub*, *tras/trans*, *ultra*...

tempo: *ante-*, *pos-*, *pre-*...

cantidade ou tamaño: *bis/bi-*, *multi-*, *pluri-*, *semi-*, *uni-*...

1.2.- **Derivación sufixal.** O sufixo é un morfema ligado que serve para formar novas palabras.

1.2.1.- Sufixos **alterativos ou apreciativos**(achegan matices de tamaño ou afectividade):

- diminutivos: *-iño* (valores afectivos, etc.), *-acho*, *-echo*, etc.
- aumentativos: *-ón*, *-án*, *-azo*, *-ata*, *-udo*...
- despectivos ou pexorativos: *-exo*, *-astro*, *-orra*, *-uza*, *-ete*...
- intensificadores: *ísimo*, *érrimo*.

1.2.2.- Sufixos **nocionais** (forman novas palabras con significado diferente)

eiro: home/muller que exerce as funcións de..., colectivo ou conxunto de, lugar onde hai, profesión, plantas ou árbores, recipiente, etc.

a) Sufixos formadores de **substantivos**:

desubstantivais: *-ado/a, -axe, -eiro, -ismo, -ista...*

deadxectivais: *-dade, -eza, -ismo, -ume...*

deverbais: *-ción, -deiro/a, -dela, -dor, -mento...*

Polo significado: colectivo (*-al*), locativo (*-al, -eiro*), acción (*-ación, -axe*), ocupación (*-eiro, -ismo*), doutrina (*-ismo*), etc.

b) Sufixos formadores de **adxectivos**:

desubstantivais: *-al -és, -oso...*

deverbais: *-ble, -nte, -ón/ona...*

Polo significado: caracterizador (*-ble, -az, -ado*), relativo ou pertencente a (*-al- ar, -exo*), xentilicio (*-és, -eiro, -an/ano/ao*)

c) Sufixos formadores de **verbos** (a maioría dos verbos fórmanse sobre a primeira conjugación):

desubstantivais: *-ar, -ear, -izar...*

deadxectivais: *-ar, -ear, -ecer, -ificar...*

deverbais: *-iñar, -iscar...*

d) Sufixos formadores de **adverbios**: *-mente*

A derivación pode tamén ser prefixal e sufixal (parasíntese).

2.- A composición: (*lexema+lexema*)

2.1.- Imperfecta *ou* xustaposta: os dous elementos conservan o seu valor e corpo fonético.

2.2.- Perfecta *ou* aglutinada: pérdese a noción de composición.

quebranos, lavalouza, salvavidas, gardalamas, bulebole, sapoconcho, beiramar, beirarrúa, lobishome, lobicán, augaforte, augardente, augamariña, camposanto, xordomudo, agridoce, clarividente

3.- A parasíntese: (*morfema*)+*lexema+lexema*+(*morfema*).

4.- Os **acrónimos**: palabras formadas con siglas ou iniciais.

Familia léxica (campo léxico): conxunto de palabras derivadas, compostas e parasintéticas formadas a partir da mesma palabra primitiva. Este concepto está relacionado coa forma e non co significado.

XXV.- A SEMÁNTICA

Estuda o significado das palabras. Os **semas** son os trazos significativos das palabras.

O conxunto de palabras que teñen un ou máis semas comúns e algún oposto ou diferenciador forman un **campo semántico**.

Asentos: cadeira, banco, banquetta, sofá, escano, tallo. Semas: obxecto para se sentar as persoas, con respaldo, para unha persoa, con brazos, con patas, baixo...

A organización dos campos semánticos non ten por que ser permanente no tempo e universal en todas as linguas.

A *denotación* móstranos os semas que configuran a palabra sen ter en conta o contexto, é o significado obxectivo. Pola contra, a *connotación* ten en conta o contexto e fai referencia aos

elementos subxectivos.

Non sempre se corresponde un significante cun significado, hai diferentes relacións entre as unidades semánticas que favorecen a comunicación:

1.- **A sinonimia**: un significado ten varios significantes.

Os sinónimos perfectos son moi escasos, sempre hai matices de uso, afectivos, etc.

2.- **A antonimia**: oposición de significados.

2.1.- Complementarios *ou* *privativos*: exclúense un ao outro, non admiten graduación, comparación.

2.2.- Antónimos graduais: non se exclúen totalmente, hai graos intermedios.

2.3.- Inversos ou recíprocos: son dous aspectos dunha mesma relación ou concepto, a presenza dun supón a existencia do outro.

Pola súa formación poden ser léxicos (palabras diferentes) ou gramaticais (mediante prefixos).

3.- **A polisemia**: un significante ten varios significados.

É beneficiosa para a lingua xa que reduce o número de palabras para memorizar.

As principais causas de polisemia son:

- A linguaxe figurada: *ollo, cabeza*.

- A especialización nun medio social: *fondo, operación*.

- Os cambios de aplicación: *niño*.

4.- **A homonimia**: sincronicamente é un significante con varios significados, mais diacronicamente son tamén diferentes significantes.

4.1.- Homonimia absoluta: río, cal

4.2.- Homonimia parcial:

Homófonos (non homógrafos): pronúncianse igual pero escríbense de xeito diferente.

Homógrafos (non homófonos): escríbense igual pero pronúncianse de xeito diferente

A homonimia pode ser provocada pola evolución fonética converxente ou polos préstamos doutras linguas.

5.- **As relacións de inclusión ou xerarquía**:

5.1.- **Hiponimia**: é a relación de significado entre un termo máis específico (subordinado) e outro máis xeral: can-animal, caravel-flor, león-mamífero (hipónimo-hiperónimo)

5.2.- **Hiperonimia**: é a relación de significado entre un termo máis xeral e outro máis específico.

5.3.- **Cohiponimia**: é a relación entre hipónimos dun mesmo hiperónimo.

6.- **Os cambios semánticos**: mudanzas de significado. As causas son variadas:

Lingüísticas: contaxio, elipse. *Históricas*: pluma. *Socio-culturais*: vándalo. *Psicolóxicas*: sobre

XXVI.-FONOLOXÍA

A **fonética** é a ciencia que estuda os sons (estudo científico empírico).

A **fonoloxía** é a ciencia que estuda os fonemas (estudo científico teórico).

O **fonema** é o elemento mínimo distintivo, a unidade fónica distintiva. Son unidades abstractas opostas entre si polos seus trazos distintivos. O **grafema** é a representación escrita dun fonema. O **alófono** é a posible realización dun fonema.

Fonema vocálico: prodúcese facendo vibrar as cordas vocais e deixando saír o aire sen ningún obstáculo. Pode formar sílaba por si só.

Fonema consonántico: prodúcese creando algún tipo de obstrución á corrente de aire. Non pode formar sílaba por si só.

A sílaba

A sílaba é cada un dos golpes de voz con que se articula a palabra.

O **núcleo** é sempre unha vogal, é obrigatorio.

A **marxe** non é obrigatoria.

Marxe explosiva ou prenuclear (**ataque**): anterior ao núcleo. Marxe implosiva ou posnuclear (**coda**): posterior ao núcleo.

Sílabas **libres** son aquelas que acaban en núcleo e **trabadas** as que acaban en marxe silábica.

Atendendo ao acento, as sílabas poden ser **tónicas** ou **átonas**.

1.- Sistema vocálico do galego

1.1.- **En posición tónica**: sistema de **sete** fonemas, opostos pola localización e grao de abertura.

Modo de art	ANTERIOR	CENTRAL	POSTERIOR
Lugar de art	palatal	media	velar
PECHADA	/i/		/u/
MEDIA pechada	/e/		/o/
aberta	/ɛ/		/ɔ/
ABERTA		/a/	

/a/: central, aberta.

/ɔ/: posterior, media aberta.

/o/: posterior, media pechada.

/u/: posterior, pechada.

/i/: anterior, pechada.

/e/: anterior, media pechada.

/ɛ/: anterior, media aberta.

Cando se quere marcar ortograficamente o timbre da tónica, acentúase sempre a aberta : *Fóra-fora, óso-oso, bóla-bola, pódo-podo, córvo-corvo, póla pola, vés-ves, pé-pe, pélo-pelo, néto-neto, présa-presa.*

Algunhas indicacións para sabermos se a tónica media é aberta ou pechada:

a) As palabras rematadas en vogal tónica acostuman ser abertas: avó, bebé...

b) As tónicas rematadas en **-el**, **-ol** acostuman ser abertas: papel, español (mais: el, aquel)

c) Boa parte da secuencia **on** é pechada (lambón, monte) e **en** aberta (ninguén, ben)

d) A vogal temática dos verbos da 2ª conxugación é pechada: lamber, lambedes

e) Nos verbos con alternancia vocálica no radical, a vogal é aberta na 2ª, 3ª e 6ª persoas do presente de indicativo: segues, dorme, foxen

Verbos en **-er** que teñen **-e-** ou **-o-** como últimas vogais do radical. Na 2ª, 3ª e 6ª do presente de indicativo presentan a vogal aberta: bebes, bebe, beben, comes, come, comen

f) As vogais equivalentes aos ditongos **ie**, **ue** en castelán acostuman ser abertas: pé, ovo.

1.2.- **En posición átona** (non final): hai menor tensión articulatoria e non hai oposición de medias abertas-pechadas.

Sistema de **cinco** vogais, con **arquifonemas** palatal e velar de abertura media:

/i/: anterior, pechada **/E/**: anterior, media **/a/**: central, aberta

/O/: posterior, media **/u/**: posterior, pechada

pero: *botar/votar, poliña/poliña*

1.3.- **En posición final** (átona): hai menor intensidade aínda; en palabras patrimoniais só rexistramos un sistema de **tres** vogais: **/E/ /a/ /O/**

O **ditongo** é combinación de dúas vogais. Unha delas é forte (núcleo silábico) e a outra feble (marxe silábica)

Os ditongos poden ser **crecentes** ou **decrecentes**:

- crecentes : marxe+núcleo, a 2ª é forte. *Piano, fiestra, miolo, cuarto, tenue, triduo*

- decrecentes : núcleo+marxe, a 2ª é feble. *Caixa, niveis, queixo, Roi, coita, causa, eu, veu, pouco, pediu*

Os **tritongos** son combinacións de tres vogais (feble+forte+feble). Son escasos: *denunciou, policiais, vieiros*

2.- Sistema consonántico do galego.

Defínense polo punto e polo modo de articulación e mais pola sonoridade ou non das cordas vocais.

Lugar de art. Modo de art.		BILABIAL	LABIODENTAL	DENTAL	INTERDENTAL	ALVEOLAR	PALATAL	VELAR
OCLUSIVAS	SONORAS	/b/		/d/				/g/
	XORDAS	/p/		/t/				/k/
FRICATIVAS	XORDAS		/f/		/θ/	/s/	/ʃ/	
AFRICADAS	XORDA						/tʃ/	
NASAIS	SONORAS	/m/				/n/	/ɲ/	/ŋ/
LATERAIS	SONORAS					/l/	/ʎ/	
VIBRANTES	SIMPLE					/r/		
	MÚLTIPLE					/r̄/		

/b/: oclusiva, bilabial, sonora. Grafemas *b, v*

/d/: oclusiva, dental, sonora.

/g/: oclusiva, velar, sonora. Grafemas: *g (+a,o,u), gu (+e,i)*. Gheada dialectal.

/p/: oclusiva, bilabial, xorda.

/t/: oclusiva, dental, xorda.

/k/: oclusiva, velar, xorda. Grafemas: *c (+a,o, o), qu (+e,i), k* (abrev. e estranxei.).

/f/: fricativa, labiodental, xorda.

/θ/: fricativa, interdental, xorda. Grafemas: *z (final, +a,o,u), c (+e,i)*. Seseo dialectal.

/s/: fricativa, alveolar, xorda.

/ʃ/: fricativa, palatal, xorda. Grafema *x*.

/tʃ/: africada, palatal, xorda. Grafema *ch*.

/m/: nasal, bilabial, sonora.

/n/: nasal, alveolar, sonora.

[ɲ]: nasal, palatal, sonora. Grafema *ñ*.

/ŋ/: nasal, velar, sonora. Grafema *nh*.

/l/: lateral, alveolar, sonora.

/ʎ/: lateral, palatal, sonora. Grafema *ll* (moi escasa nos falantes). **Deslateralización.**

/r/: vibrante simple, alveolar.

/r̄/: vibrante múltiple, alveolar. Grafema *r* (inicial, despois de *n,s,l*) ou *rr*

Existen alófonos e neutralizacións.

Gheada: fenómeno de distribución diatópica ou dialectal; consiste na articulación dun fonema fricativo /h/ no canto do /g/.

Seseo: no canto de /θ/, na parte occidental da Coruña e Pontevedra presentan o fonema /s/, laminoalveolar ou apical.

3.- A entoación. É como a música, o ritmo da frase.

O **tonema** é a unidade melódica mínima (desde a sílaba tónica ata a pausa). Pode ser horizontal, ascendente ou descendente.

Os tonemas van formando grupos melódicos separados por pausas.

Aprobaches o exame ? Dáme a revista! Colleu o chaveiro, os cartos e o pano.

O **campo de entoación** dunha lingua é a máxima distancia entre o ton dos tonemas ascendentes máis agudos e o dos descendentes máis graves (o do galego é máis amplo có do castelán e máis reducido có do portugués brasileiro).

4.- O acento

O acento é a maior intensidade articulatoria que recae sobre unha sílaba.

Ten valor distintivo : *maza, temera*